

การศึกษาสถาปัตยกรรมบ้านตระกูล ณ ระนองในหัวเมืองใต้ฝั่งตะวันตก

ธนพร สุขคุณอมรรัตน์

ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

Sukkhunamonrat_t@su.ac.th

บทคัดย่อ

บทความนี้ศึกษาสถาปัตยกรรมบ้านตระกูล ณ ระนอง ซึ่งเป็นหนึ่งในตระกูลชาวจีนอพยพที่มีอิทธิพลทางการปกครองหัวเมืองและเศรษฐกิจในพื้นที่ภาคใต้ฝั่งตะวันตกของประเทศไทยตั้งแต่ช่วงรัชกาลที่ 3 จนถึงหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 การศึกษามุ่งวิเคราะห์รูปแบบสถาปัตยกรรมของบ้านในตระกูล ณ ระนอง ที่สันนิษฐานว่าได้รับอิทธิพลจากประเทศจีน และจากอิทธิพลทางการค้าระหว่างประเทศที่ส่งผลกระทบต่อสถาปัตยกรรม การศึกษาใช้หลักฐานทางเอกสารและงานสถาปัตยกรรมบ้านที่ยังคงพักอาศัยอยู่ได้แก่ จวนเจ้าเมืองระนอง และเรือนรับรอง จังหวัดระนอง, บ้านพระยารัษฎานุประดิษฐ์ จังหวัดตรัง, บ้านพระบูรพทิศอาทร จังหวัดระนอง, บ้านพระยาดำรงสุจริตมหิศรภักดี จังหวัดระนอง และบ้านทนายาทตระกูล ณ ระนอง รุ่นที่ 4 จังหวัดระนอง การศึกษาพบว่าช่วงรุ่นที่ 2 ของตระกูล ณ ระนองเป็นช่วงที่รุ่งเรืองที่สุดทนายาทรุ่นที่ 2 ในตระกูลดำรงตำแหน่งผู้ว่าราชการเมืองต่างๆในหัวเมืองใต้ฝั่งทะเลตะวันตก บ้านพักอาศัยในช่วงเวลานี้จึงมีขนาดใหญ่และนำรูปแบบสถาปัตยกรรมจากเกาะปีนังเข้ามาใช้เพื่อเป็นการแสดงสถานภาพของตระกูล กระทั่งหลังการปฏิรูปการปกครองหัวเมืองเป็นระบบมณฑลเทศาภิบาลที่ถึงแม้จะถูกลดผลประโยชน์ที่ได้รับจากระบบเดิมเมืองลง แต่ตระกูล ณ ระนองก็ยังคงอยู่ในตำแหน่งสมุหเทศาภิบาลถึง 2 คน จนกระทั่งในช่วงรุ่นที่ 3 ที่ตระกูล ณ ระนองเริ่มเป็นตระกูลขนาดใหญ่ เกิดการกระจายผลประโยชน์กันในตระกูลตามจำนวนของสมาชิก บ้านพักอาศัยในช่วงเวลาถัดมาจึงมีขนาดและความหรูหราแตกต่างกันตามฐานะของเจ้าของบ้านระหว่างสมาชิกที่ยังมีบทบาทสำคัญทางการเมือง และสมาชิกที่เป็นบุคคลทั่วไป

คำสำคัญ: ณ ระนอง หัวเมืองใต้ฝั่งตะวันตก ระบบเทศาภิบาล มณฑลเทศาภิบาล

The study of Khaw's Family House in Southwestern Thailand

Thanaporn Sukkhunamonrat

Master of Arts (History of Architecture)

Faculty of Architecture, Silpakorn University

Sukkhunamonrat_t@su.ac.th

Abstract

From the reign of the King Rama III until the Siamese revolution of 1932, Khaw Family held political and economic influences in Southwestern Thailand. This study explores in architecture of Khaw Family house: In Ranong, The governor residence, Phra Buraphathitathorn's residence, Phraya Damrongsujarit Mahisara Phakdi's residence, and Khaw Family residence of the 4th generation: and in Trang, Phraya Ratsadanupradit Mahisara Phakdi's residence. The research found that, first of all, China and maritime trade with Penang played an important influence in the architectural styles of Khaw Family residences. Secondly, as the 2nd generation of Khaw Family achieved business success, with many of family members occupied significant positions in various government offices, their homes built during this prosperous time were larger than before and incorporated with architectural features from Penang. After Thesaphiban reform, however, Khaw Family had been lessened their influences and status; only 2 family members held positions in government office. In the 3rd generation, Khaw Family grew larger, where as wealth was distributed by members of family members. As a result, their residences varied in size and luxury, depending on individual status and political influences.

Keyword: Khaw Family, The southwest, Mao Muang system, Monthonthesaphiban system

บทนำ

หัวเมืองใต้ฝั่งทะเลตะวันตก หมายถึง บริเวณพื้นที่ทางด้านตะวันตกของคาบสมุทรภาคใต้ซึ่งประกอบด้วย ระนอง พังงา ตะกั่วป่า ตะกั่วทุ่ง ถลาง ภูเก็ต กระบี่ และตรัง ก่อนสมัยรัตนโกสินทร์หัวเมืองใต้ฝ่ายตะวันตกเหล่านี้เป็นเพียงเมืองเล็กๆที่ไม่ค่อยมีความสำคัญมากนัก เริ่มมีบทบาทเด่นชัดขึ้นสมัยต้นรัตนโกสินทร์ อันเป็นผลมาจากผลประโยชน์จากผลผลิตและการทำบุกเบิกการทำเหมือง “แร่ดีบุก” โดยผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการทำเหมืองแร่ในพื้นที่หัวเมืองใต้นั้นคือ ชาวจีน ที่เป็นผู้บุกเบิกการทำเหมืองจนธุรกิจมีความรุ่งเรือง ธุรกิจเหมืองแร่ที่มีการลงทุนและใช้แรงงานจีนอพยพ คือ จุดเริ่มต้นของความเฟื่องฟูทางการค้าของหัวเมืองใต้ฝั่งทะเลตะวันตกในยุคสมัยใหม่

ชาวจีนที่อพยพเข้ามาบุกเบิกธุรกิจการทำเหมืองแร่มีหลายกลุ่ม เช่น แรงงาน พ่อค้า นักลงทุน และผู้มีอิทธิพลทางการเมือง และหนึ่งในตระกูลที่มีอิทธิพลในหัวเมืองใต้ฝั่งทะเลตะวันตกอย่างมาก คือตระกูล ณ ระนอง ซึ่งเริ่มต้นจากนายชูเจียง แซ่คอ ชาวจีนฮกเกี้ยน จากประเทศจีน อพยพมายังเกาะหมากหรือเกาะปินัง ประกอบอาชีพเป็นกรรมกรเมื่อสะสมทุนได้แล้วจึงย้ายเข้ามาประกอบการค้าในสยามที่เมืองตะกั่วป่า ก่อนจะย้ายทำเลการค้ามายังเมืองพังงาที่ทำเลดีกว่า ผลจากประสบการณ์ในการค้าจึงเพิ่มธุรกิจใหม่คือ การเดินเรือไปตามหัวเมืองโดยรับซื้อสินค้าเพื่อนำไปขายยังเกาะปินัง จากการเดินทางค้าขายทำให้พบเมืองระนองที่เป็นแหล่งแร่ดีบุกจึงเข้ามาบุกเบิกการทำดีบุกอย่างจริงจังในปีพ.ศ. 2387 จนได้รับความไว้วางใจแต่งตั้งให้เป็นเจ้าเมืองระนองโดยทำหน้าที่ดูแล บริหาร และการผูกขาดภาษีอากรภายใต้ระบบเหมืองเมือง การปกครองที่เรียกว่า ระบบเหมืองเมืองนี้เริ่มต้นใช้ปกครองขึ้นที่ระนองเป็นแห่งแรกต่อมาจึงได้แพร่หลายไปยังหัวเมืองใต้ฝั่งทะเลตะวันตก กระทั่งพ.ศ.2437 จึงเปลี่ยนการปกครองหัวเมืองเป็นระบบเทศาภิบาล ระบบเหมืองเมืองจะถูกลดเลิก แต่ตระกูล ณ ระนองก็ยังคงเป็นที่ได้รับการไว้วางใจจากรัฐส่วนกลางให้ดำรงตำแหน่งสมุหเทศาภิบาล โดยคอซิมก้อง และคอซิมบี๊ ปกครองมณฑลชุมพร และมณฑลภูเก็ต ในช่วงที่ตระกูล ณ ระนอง ปกครองดูแลหัวเมืองภาคใต้ฝั่งตะวันตกได้สร้างสถาปัตยกรรมบ้านพักอาศัยในหัวเมืองต่างๆที่เข้าไปปกครองหลายหลัง ซึ่งในปัจจุบันยังคงหลงเหลือให้ศึกษาได้จำนวน 8 หลัง

บทความนี้มุ่งเน้นการศึกษาสถาปัตยกรรมบ้านของตระกูล ณ ระนองในพื้นที่ของภาคใต้ฝั่งทะเลตะวันตก ที่เริ่มสร้างตั้งแต่ปีพ.ศ. 2387 จนถึงหลังพ.ศ. 2475 ที่ยังคงได้รับอิทธิพลสถาปัตยกรรมจากบ้านพักอาศัยของตระกูลในอดีต โดยศึกษาจากหลักฐานที่คงอยู่ สถาปัตยกรรมบริเวณที่ใกล้เคียง และสถาปัตยกรรมจากพื้นที่ทำการค้าของตระกูล ณ ระนองในช่วงดำรงตำแหน่งขุนนาง การศึกษาพบว่ารูปแบบสถาปัตยกรรมบ้านของตระกูล ณ ระนอง เริ่มต้นในช่วงระบบเหมืองเมืองจากการนำสถาปัตยกรรมแสดงฐานะของเจ้าของบ้านว่ามีฐานะที่ร่ำรวยโดยการสร้างสถาปัตยกรรมแบบชาวตะวันตกด้วยอาคารรับรองแขกผู้มาเยือน จนกระทั่งเปลี่ยนวิธีการพักอาศัยในบ้านแถวเป็นบ้านเดี่ยวโดยนำรูปแบบบ้านบังกะโลที่ได้รับอิทธิพลจากเกาะปินัง แต่ยังไม่ได้มีการประดับตกแต่งมากนัก ก่อนจะได้รับอิทธิพลบ้านรูปแบบใหม่โดยมีการใช้วัสดุให้คงทนและการตกแต่งบ้านพักอาศัยอย่างสวยงามมากยิ่งขึ้นของสมาชิกตระกูล ณ ระนองที่มีบทบาททางการเมืองในช่วงระบบมณฑลเทศาภิบาล และบ้านพักอาศัยของทายาท ณ ระนองหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ที่ยังคงนำรูปแบบบ้านอิทธิพลจากเกาะปินังในช่วงก่อนหน้ามาใช้โดยมีขนาดที่เล็กลงตามสถานะเจ้าของในปัจจุบัน

วัตถุประสงค์ของบทความ

1. เพื่อศึกษารูปแบบสถาปัตยกรรมบ้านพักอาศัยของตระกูล ณ ระนองในพื้นที่หัวเมืองใต้ฝั่งตะวันตกของประเทศไทย
2. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ทางประวัติศาสตร์ สภาพสังคม และเศรษฐกิจระหว่างสยาม เกาะปินัง และหัวเมืองใต้ที่ส่งผลต่อรูปแบบสถาปัตยกรรมที่อาศัยของตระกูล ณ ระนอง

วิธีดำเนินการ

ในศึกษาสถาปัตยกรรมบ้านตระกูล ณ ระนองในพื้นที่หัวเมืองใต้ฝั่งทะเลตะวันตกใช้วิธีดำเนินการจากการศึกษาหลัก ฐานทางประวัติศาสตร์ เอกสาร การสัมภาษณ์บุคคล และการศึกษาจากสถาปัตยกรรมบ้านพักอาศัยของตระกูล ณ ระนองในพื้นที่ศึกษา

บทบาททางการเมืองของตระกูล ณ ระนองในหัวเมืองใต้ฝั่งตะวันตก

บทบาทในการปกครองหัวเมืองใต้ของตระกูล ณ ระนองเริ่มต้นจากการรับตำแหน่งเจ้าเมืองระนองของ คอซู้เจียง ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ปีพ.ศ. 2397 และดำเนินต่อเนื่องมายังทายาทในตระกูลในรุ่นถัดมา นายคอซู้เจียงมีบุตรชายทั้งหมด 6 คน ทุกคนทำงานรับราชการทำให้เกิดการส่งต่ออำนาจการปกครองระบบเหมาเมืองจากรุ่นสู่รุ่นภายในตระกูล ได้แก่ บุตรคนแรก คอซิมเจ่ง และบุตรคนที่ 3 คอซิมจ้าว รับราชการผู้ช่วยราชการเมืองระนอง แต่ทั้ง 2 คนเสียชีวิตก่อนรับการสืบทอดตำแหน่ง บุตรอีก 2 คนที่ได้ดำรงตำแหน่งผู้ว่าราชการเมืองหัวเมืองใต้นั้น ได้แก่ บุตรคนที่ 4 คอซิมซิม รับราชการเป็นผู้ช่วยราชการเมืองระนอง ก่อนจะได้รับตำแหน่งผู้ว่าราชการเมืองกระบุรีต่อจากน้องชาย คอซิมบี๋ ในปีพ.ศ. 2433 บุตรคนที่ 5 คอซิมเด็ก รับราชการเป็นผู้ว่าราชการเมืองหลังสวน บุตรที่ได้รับตำแหน่งอย่างต่อเนื่องจากระบบเหมาเมืองถึงการปกครองแบบเทศาภิบาล คือ บุตรคนที่ 2 คอซิมก้อง รับราชการเป็นผู้ว่าราชการเมืองระนองต่อจากบิดา และได้ขึ้นเป็นสมุหเทศาภิบาลมณฑลชุมพร ในปีพ.ศ.2438 และบุตรคนที่ 6 ซึ่งกำเนิดจากภรรยาอีกคนได้แก่ คอซิมบี๋ หลังจากกลับมาจากเรียนที่ประเทศจีน เข้ารับตำแหน่งผู้ช่วยราชการเมืองระนองต่อมาในปีพ.ศ.2427 ได้รับตำแหน่งผู้ว่าราชการกระบุรี ด้วยผลงานที่เป็นที่พอพระทัยของรัชกาลที่ 5 ได้รับการเลื่อนตำแหน่งมาปกครองเมืองที่มีขนาดใหญ่ขึ้นโดยเป็นผู้ว่าราชการตรังในปีพ.ศ. 2433 ต่อมาปีพ.ศ.2444 ได้รับตำแหน่งเป็นสมุหเทศาภิบาลมณฑลภูเก็ต ทายาทรุ่นที่ 3 ได้แก่ คออยู่หึ่ง ก็ยังคงรับช่วงการปกครองเมืองต่อมา รับตำแหน่งผู้ว่าราชการเมืองระนองต่อจากบิดา(คอซิมก้อง) และคออยู่โง่ง ผู้เป็นลูกพี่ลูกน้องที่รับตำแหน่งต่อมา จนกระทั่งเกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปีพ.ศ.2475 อันส่งผลให้ตระกูล ณ ระนองนั้นถูกเปลี่ยนสถานะกลายเป็นประชาชนทั่วไป

การดำรงตำแหน่งผู้ว่าราชการเมืองของตระกูล ณ ระนองนั้นทำงานควบคู่กับการผูกอากรทั้งหมดของเมือง ที่เรียกว่า ภาษีผลประโยชน์ ประกอบด้วย ภาษีตึก ภาษีร้อยชักสาม อากรฝิ่น อากรสุรา และอากรบ่อนเบี้ย(สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, 2502:19) ทำให้ตระกูล ณ ระนองควบคุมทุกอย่างทั้งการบริหารเมืองและรับผลประโยชน์จากการเก็บส่วย อากร ที่อำนวยความสะดวกให้แก่การทำธุรกิจส่วนตัวของตระกูล ณ ระนอง เช่น การผูกขาดอากรตึกในพื้นที่บุกเบิกใหม่ของผู้ว่าราชการเมืองจะได้สิทธิ์ในการปกครองถึงพื้นที่นั้นๆด้วย(อุษณีย์ ฉวีกุลรัตน์, 2529:5) และเมื่อทายาทรุ่นที่ 2 ของตระกูล ณ ระนองได้ดำรงตำแหน่งผู้ว่าราชการเมืองหัวเมืองต่างๆในพื้นที่ฝั่งตะวันตกยิ่งเป็นการขยายอิทธิพลและพื้นที่ธุรกิจของตระกูล ณ ระนองในหัวเมืองใต้ ส่งผลให้ตระกูล ณ ระนองสามารถคงสถานะความรุ่งเรืองทางการค้าได้อย่างมั่นคงในช่วงการปกครองแบบระบบเหมาเมือง จึงกล่าวได้ว่าการปกครองในระบบเหมาเมืองเป็นช่วงเวลาที่ยิ่งใหญ่ที่สุดของตระกูล ณ ระนอง

จนกระทั่งการปฏิรูปประเทศในช่วงรัชกาลที่ 5 รัฐส่วนกลางต้องการจะตั้งอำนาจและผลประโยชน์ที่รั่วไหลเข้าสู่พระคลังหลวงจึงเปลี่ยนรูปแบบการปกครองหัวเมืองเป็นระบบมณฑลเทศาภิบาลตระกูล ณ ระนองยังคงได้รับความไว้วางใจในการดำรงสถานะผู้นำในระบบใหม่ คือ ตำแหน่งสมุหเทศาภิบาล ควบคู่กับยังการดำรงตำแหน่งผู้ว่าราชการเมืองในพื้นที่หัวเมืองใต้ต่อมา เช่น คอซิมก้อง(พระยาดำรงสุจริตมหิศรภักดี)ที่รับตำแหน่งสมุหเทศาภิบาลมณฑลชุมพร และส่งต่อตำแหน่งผู้ว่าราชการเมืองระนองให้แก่บุตรชาย คออยู่หึ่ง(พระยารัตนเศรษฐี) หรือคอซิมบี๋(พระยารัษฎานุ

ประดิษฐ์มหิศรภักดี)ที่ได้รับแต่งตั้งเป็นสมุหเทศาภิบาลมณฑลภูเก็ต หลานชาย คออยู่เกียด(พระสถลสถานพิทักษ์)ได้รับตำแหน่งผู้ว่าราชการเมืองตรังต่อมา

ปัจจัยในการดำรงสถานะชนชั้นขุนนางอย่างยาวนานและมั่นคงคือ ความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้บังคับบัญชา ดังเช่น ในช่วงระบบเหมาเมืองตระกูล ณ ระนองมีความสัมพันธ์ที่ดีกับตระกูล บุณนาค ที่สืบทอดตำแหน่งสมุหพระกลาโหม ผู้กำกับหัวเมืองได้เป็นระยะเวลายาวนาน ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 3 ถึงปีพ.ศ. 2431 ด้วยการยกบุตรให้ตระกูลบุณนาคอุปถัมภ์ และการแต่งงานระหว่างตระกูล ความสัมพันธ์อันดีนี้แสดงให้เห็นถึงผลดีในการดำรงสถานะของตระกูล ณ ระนอง ในปี พ.ศ. 2425 สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์ศรีสุริยวงศ์(ช่วง บุณนาค)เสนอตำแหน่งข้าหลวงกำกับราชการหัวเมืองฝั่งตะวันตกและผู้ว่าราชการเมืองตรัง ให้แก่ คอซิมก๊อง(พระยารัตนเศรษฐี) ต่อจากพระยามนตรีสุริยวงศ์(ชื่น บุณนาค)ที่ลาออกจากราชการ(สุริยวงศ์ พงศ์ไพบูลย์, ดิลก วุฒิพาณิชย์, และประสิทธิ์ ชินการณ, 2544:84)

และในช่วงการปกครองแบบระบบมณฑลเทศาภิบาล ทายาทตระกูล ณ ระนองรุ่นที่ 2 มีความสนิทสนมกับ สมเด็จพระมหาสมณเจ้าพรหมมุนี เจ้าคณะสงฆ์ฝ่ายมหานิกาย ผู้ดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย ที่มีบทบาทสำคัญในการปฏิรูปการปกครองหัวเมืองและเป็นผู้เลือกบุคคลที่จะเข้ามาดำรงตำแหน่งสมุหเทศาภิบาล เช่น คอซิมก๊อง(พระยาดำรงสุจริตมหิศรภักดี)ได้รับการเสนอรายชื่อเข้ามาปกครองมณฑลชุมพร และได้เข้าดำรงตำแหน่งสมุหเทศาภิบาลมณฑลชุมพรในที่สุด (สงบ ส่งเมือง, 2542:2390) เป็นต้น แต่การมีความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้บังคับบัญชาของตระกูล ณ ระนองนั้นไม่ใช่เหตุทั้งหมดในการได้รับตำแหน่งชนชั้นนำในหัวเมืองได้ ความสามารถในการบริหารควบคู่กับการดำเนินธุรกิจทำให้เมืองมีความเจริญเข้ามาในพื้นที่ภายใต้การดูแลของตระกูล ณ ระนอง เช่น การได้รับแต่งตั้งเป็นผู้ว่าราชการตรังของคอซิมบี๊ จากผลงานการบริหารเมืองกระบี่ที่นำเอาวิธีการจัดการเมืองแบบตะวันตกเข้ามาพัฒนาเมืองในฐานะผู้ว่าราชการเมืองกระบี่ (สมเด็จพระมหาสมณเจ้าพรหมมุนี, :)

การมีบทบาททางการเมืองในหัวเมืองใต้ฝั่งตะวันตกในฐานะผู้นำจบลงในปีพ.ศ. 2468 ของการเป็นผู้ว่าราชการเมือง ระนองคนสุดท้ายก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปีพ.ศ. 2475 ของคออยู่ไถ่(พระระนองบุรีศรีสมุทเขตต์) ตระกูล ณ ระนองจึงค่อยๆลดบทบาททางการเมือง และความร่ำรวยของสมาชิกในตระกูลที่มีจำนวนมากขึ้นกับธุรกิจของครอบครัวที่ต้องแบ่งส่วน ส่งผลให้ฐานะของคนในตระกูลไม่ได้ดีเช่นเดิมทุกคนเช่นในช่วงระบบเหมาเมือง ช่วงเวลาในการดำรงตำแหน่งชนชั้นนำในหัวเมืองใต้ของตระกูล ณ ระนองสามารถทำให้เห็นได้ถึงเวลาที่รุ่งเรืองที่สุด จนกระทั่งสิ้นสุดสถานการณ์เป็นชนชั้นขุนนางของตระกูล ณ ระนองในหัวเมืองใต้

รูปแบบสถาปัตยกรรมบ้านพักอาศัยของตระกูล ณ ระนอง

รูปแบบบ้านพักอาศัยของตระกูล ณ ระนองจากการศึกษาพบว่า อาคารพักอาศัยได้รับอิทธิพลรูปแบบมาจากสถาปัตยกรรมแบบเกาะปีนังจากการทำธุรกิจการค้า โดยได้รับกระแสนิยมที่ใช้สถาปัตยกรรมเป็นตัวแสดงฐานะความร่ำรวยของเจ้าของรูปแบบบ้านของตระกูล ณ ระนองจึงมีลักษณะสถาปัตยกรรมแบบตะวันตกที่เกาะปีนังรับมาจากชาวอังกฤษ เจ้าอาณานิคมที่เข้ามาปกครองเกาะปีนัง ในปัจจุบันบ้านพักอาศัยของตระกูล ณ ระนองในหัวเมืองใต้ฝั่งทะเลตะวันตกที่ยังคงหลงเหลือให้ศึกษาได้นั้นมีจำนวน 8 หลัง สามารถแบ่งช่วงเวลาในการสร้างจากระบบการปกครองหัวเมืองได้ 4 รูปแบบ ได้แก่

รูปแบบที่ 1

อาคารในรูปแบบที่ 1 ก่อสร้างขึ้นในช่วงเวลาที่ทายาทรุ่นที่ 2 ของตระกูล ณ ระนองเริ่มเข้ามามีบทบาททางการเมืองในหัวเมืองใต้ ได้นำกระแสนิยมในการสร้างอาคารจากอิทธิพลตะวันตกเข้ามาสร้างจวนเจ้าเมืองระนองที่เป็นที่อยู่อาศัยหลักของตระกูล ณ ระนองในช่วงปีพ.ศ. 2420 โดยการใช้งานอาคารในรูปแบบนี้ยังไม่ใช่การเข้าไปอยู่อาศัยแต่คือ

การแสดงฐานะของเจ้าของบ้านแก่แขกผู้มาเยี่ยมเยียน ซึ่งบ้านที่ใช้พักอาศัยของคนในตระกูล ณ ระนองกลับเป็นการอาศัยอยู่รวมกันเป็นครอบครัวใหญ่ในอาคารแถวขนาดเล็กชั้นเดียวมากกว่าการเข้าไปอาศัยอยู่ในอาคารขนาดใหญ่

อาคารในรูปแบบนี้นั้นมีขนาดใหญ่และเพดานสูงโปร่ง มีองค์ประกอบอาคารได้รับอิทธิพลจากจีนและตะวันตก วัสดุในการก่อสร้างมักใช้วัสดุไม้เป็นหลัก ผสมกับการใช้อิฐ หิน และดิน ซึ่งการใช้ดินนั้นเป็นรูปแบบที่ได้รับอิทธิพลจากชาวจีนฮกเกี้ยน ที่นิยมสร้างใช้ดินผสมกับวัสดุที่ทำให้ดินยึดตัว เช่น เกลือ น้ำตาลแดง หรือแกลบ ใช้เป็นผนัง(ขัวญิจิต ศศิวงศาโรจน์, 2543:8) โดยพบการใช้ดินผสมกรวดและซีเมนต์เป็นวัสดุก่อสร้างในอาคารเรือนรับรอง ลักษณะร่วมกันของบ้านตระกูล ณ ระนองที่พบจะใช้วัสดุปูพื้นเป็นกระเบื้องดินเผาที่เรียกว่า กระเบื้องหน้าวัว และใช้หินประดับบริเวณฐานอาคารซึ่งเป็นลักษณะร่วมที่สำคัญของสถาปัตยกรรมของตระกูล ณ ระนองในช่วงระบบهماเมือง

อาคารลักษณะนี้คล้ายกับอาคาร CHUNG KENG QUEE MANSION ที่ปัจจุบันคือ PINANG PERANAKAN MANSION เป็นบ้านของพ่อค้าดีบุกชื่อ CHUNG KENG QUEE เขาได้ซื้อบ้านหลังนี้มาในปี.ศ. 2436 อาคาร CHEONG FATT TZE BLUE MANSION ที่สร้างขึ้นในช่วงปีพ.ศ. 2439-2447 ของนายทุนใหญ่ชาวจีน ชื่อ CHEONG FATT TZE ทั้ง 2 หลังนี้นั้นตั้งอยู่บนเกาะปีนัง ประเทศมาเลเซีย และอีกหนึ่งหลังที่สร้างขึ้นในช่วงเวลาใกล้เคียงกันคือ TJONG A FIE MANSION ที่เมืองเมตัน ประเทศอินโดนีเซีย สร้างขึ้นในช่วงปีพ.ศ.2438-2353 ที่มี TJONG A FIE และ TJONG YIAUW HIAN เป็นเจ้าของ เป็นที่น่าสนใจว่า TJONG YIAUW HIAN มีความเกี่ยวเนื่องกันกับ CHEONG FATT TZE โดยการทำธุรกิจการค้าซึ่งอาจจะเป็นเหตุที่ทำให้อาคารลักษณะนี้มีปรากฏที่ประเทศอินโดนีเซีย จึงเป็นเหตุผลที่ตระกูล ณ ระนองที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานการค้าบนเกาะปีนังตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 3 ควบคู่ไปกับการรับราชการขุนนางที่ประเทศไทย จึงมีการไปมาหาสู่และติดต่อค้าขายกันกับเกาะปีนังเสมอ จึงมีความเป็นไปได้ที่จะนำรูปแบบอาคารที่ถือว่าล้ำนำสมัยไปสร้างในประเทศไทย โดยกรณีศึกษาของบ้านในรูปแบบที่ 1 นี้ได้แก่ อาคารจวนเจ้าเมือง และเรือนรับรอง ซึ่งตั้งอยู่ในจวนเจ้าเมืองระนอง ทั้ง 2 อาคาร

จวนเจ้าเมืองระนอง จังหวัดระนอง

อาคารจวนเจ้าเมืองระนองในปัจจุบันเหลือเพียงเสาของอาคาร สันนิษฐานว่าสร้างในช่วงปีพ.ศ. 2420-2433 จากภาพถ่ายสันนิษฐานได้ว่าเป็นผนังสี่เหลี่ยมผืนผ้าที่ถูกแบ่งการใช้ออกเป็น 3 ส่วน อาคารก่อสร้างโดยไม้เป็นวัสดุหลัก เสาก่อด้วยอิฐมีการประดับประดาแบบตะวันตก โครงสร้างมีลักษณะแบบจันทน์รับโครงสร้างไม้ชั้นบน ราวกันตกของระเบียงรอบอาคารชั้น 2 ทำจากไม้ไขว้กันเป็นตัว X มีหอรบเพื่อใช้สังเกตการณ์ หลังคามุงจั่วด้วยจาก และมีไม้ฉลุประดับบันลุ่มชั้น

ภาพที่ 1 จวนเจ้าเมืองระนอง

ที่มา:อเนก นาวิกมูล และธงชัย ลิขิตพรสวรรค์. (บรรณาธิการ). (2561). สมุดภาพเมืองระนอง, นนทบุรี: สำนักพิมพ์ต้นฉบับ 60-

เรือนรับรอง จวนเจ้าเมืองระนอง จังหวัดระนอง

ผังอาคารเป็นสี่เหลี่ยมผืนผ้าขนาดกว้าง 20 เมตร ยาว 30 เมตร พื้นที่ถูกแบ่งห้องออกเป็น 3 ส่วน ได้แก่ ห้องตรงกลางมีขนาดเล็กที่สุดขนาดด้วยห้องขนาดใหญ่ 2 ห้อง โดยด้านหน้าอาคารมีทางเดินด้านหน้า(Five footway) มีบันไดหินแกรนิตสามารถขึ้นได้ 3 ทาง ด้านหลังอาคาร มีโถงทางเดินและบันไดทางหลังบ้าน ไม่มีลาน(จิมแจ้)ในอาคาร แต่อยู่ในพื้นที่ด้านข้างอาคารที่เป็นส่วนบริการ

เรือนรับรองเป็นอาคาร 2 ชั้น ก่อด้วยดินอัดแน่นผสมกรวดทรายอัดซ้อนกันเป็นชั้น ผสานกับการก่ออิฐฉาบปูนในบางตำแหน่ง โครงสร้างหลังคาทำด้วยไม้ หลังคามุงกระเบื้องประดับด้วยเชิงชายไม้ฉลุ อาคารยกสูง 1.25 เมตรโดยพื้นฐานและพื้นชั้นล่างด้วยกระเบื้องหน้าวัว บริเวณขอบฐานปูด้วยหินแกรนิต พื้นชั้น 2 เป็นโครงสร้างไม้ หงอคาที่ด้านหน้าประดับด้วยซุ้มปูนอาร์คโค้ง ซุ้มหน้าต่าง ประดับรูปปั้นแบบตะวันตกและในภายหลังอาคารถูกต่อเติมโดยการเพิ่มมุขด้านหน้าเข้ามาเพื่อตอบสนองกระแสนิยมการนำรถยนต์มาเทียบบริเวณด้านหน้าของบ้านผู้มีฐานะในช่วงปี พ.ศ. 2440

ภาพที่ 2 เรือนรับรอง จวนเจ้าเมืองระนอง
มาเลเซีย

ภาพที่ 3 CHUNG KENG QUEE MANSION ประเทศ
มาเลเซีย

รูปแบบที่ 2

ในอีกรูปแบบอาคารที่สร้างในช่วงระบบเมฆาเมืองคือ บ้านแบบบังกะโล บังกะโลเป็นคำที่มาจากแคว้นเบงกอล ประเทศอินเดีย ที่ใช้เรียกบ้านของชนพื้นเมืองว่า บังกลา(Bungla) หรือบังกาลา(Bangala) โดยมีเฉลียงหรือระเบียงรอบบ้านเป็นเอกลักษณ์ของบ้านลักษณะนี้ จากสภาพภูมิอากาศในเขตเมืองร้อน(สมชาติ จึงสิริอารักษ์, 2553: 34-35) ถูกชาวยุโรปนำมาผสมผสานกับสถาปัตยกรรมตะวันตกขึ้นมาเป็นรูปแบบสถาปัตยกรรมที่ถูกเรียกว่า Anglo-Indian ซึ่งรูปแบบสถาปัตยกรรมนี้ถูกนำมาสร้างที่ปีนังโดยนายวิศวกรทหารของอังกฤษในช่วงล่าอาณานิคม ซึ่งสถาปัตยกรรมแบบบังกะโลยังส่งอิทธิพลมายังสถาปัตยกรรมบ้านของตระกูล ณ ระนองด้วย บ้านของตระกูล ณ ระนองในลักษณะนี้ไม่ใช่เป็นเพียงเครื่องแสดงฐานะเพียงเท่านั้น แต่ใช้งานเป็นบ้านสำหรับพักอาศัย

ภาพที่ 3 บ้าน Edinburgh House ประเทศมาเลเซีย

ที่มา: Jon Sun Hock Lim, *The Penang House and the Straits Architect 1887-1941* (Penang: Areca Books, 2015) ,143.

บ้านแบบบังกะโลของตระกูล ณ ระนองในช่วงระบบเหมาเมืองนี้เป็นอาคาร 2 ชั้นก่อสร้างด้วยวัสดุไม้ทั้งหลัง หรือเป็นอาคารครึ่งก่ออิฐถือปูนครึ่งไม้ หลังคามุงด้วยกระเบื้องกาบกล้วยดินเผา การประดับตกแต่งอาคารยังมีไม่มากนัก มีเพียงการนำรูปแบบเสาแบบตะวันตกเข้ามาเท่านั้น โดยองค์ประกอบอาคารยังคงใช้รูปแบบจีนและเรือนพื้นถิ่นมากกว่า เช่น หน้าต่างลูกกรงแบบจีน ช่องลมไม้แบบเรือนพื้นถิ่น เป็นต้น ผังอาคารสามารถแบ่งได้เป็น 2 ส่วนคือ เรือนหลัก และ เรือนครัว ถูกเชื่อมกันด้วยระเบียงทางเดิน หรือห้องเชื่อมต่อชานาบโดยลานเอนกประสงค์(ฉิมแจ้)และบ่อน้ำ พบทั้งเรือน ครัวที่วางอยู่ด้านข้างอาคารหลัก และวางเรือนครัวที่ด้านหลังที่ยังมีเตาทำอาหารแบบจีน อาคารหลักมีมุขหน้ายื่นออกมา เพื่อตอบรับกับเทคโนโลยีสมัยใหม่อย่างรถยนต์ ผังชั้น 2 พบอาคารที่มีระเบียงรอบ และอาคารที่นาระเบียงเข้าเป็นส่วน หนึ่งของพื้นที่ในอาคาร ลักษณะพิเศษของที่ค้นพบในบ้านบังกะโลที่เมืองระนองไม่เพียงแต่บ้านของตระกูล ณ ระนอง เท่านั้นจะมีรางน้ำเดินรอบอาคารเพื่อนำน้ำฝนไปให้งานได้ต่อไป ซึ่งการที่ทำให้น้ำไม่ไหลออกนอกบ้านก็ถือว่าเป็นฮวงจุ้ย ที่ดี คือสายน้ำที่ไหลเข้าเปรียบเสมือนการสะสมลมปราณ และการสะสมความมั่งคั่งอย่างสม่ำเสมอ(Didier Millet, ed., 2003: 49) บ้านในรูปแบบนี้พบจำนวน 2 หลัง ได้แก่ บ้านพระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี(คอซิมบี๊) และบ้านพระบูรพ ทิศอาทร(คอยู่เพิ่ม)

บ้านพระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี จังหวัดตรัง

บ้านพระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี(คอซิมบี๊)สันนิษฐานว่าสร้างในช่วงคอซิมบี๊เข้ารับตำแหน่งผู้ว่าราชการ เมืองตรัง ในปีพ.ศ. 2433 อาคารสามารถแบ่งได้เป็น 2 ส่วนคืออาคารหลัก และเรือนครัวที่เชื่อมกันด้วยทางเดินด้านข้าง อาคาร ผังอาคารหลักมีมุขหน้าและมุขหลังเป็นอาคาร 3 ช่วงเสาแบ่งได้เป็น 3 ห้องหลัก และเป็นบันได 1 ห้องเชื่อมโดย โถงกลาง มุขด้านหลังทิ้งไว้เป็นชาน พื้นที่ชั้น 2 มุขหน้าที่เปิดโล่งสามารถออกมานั่งได้ พื้นที่ภายในแบ่งห้องเป็นฝัลงะห้อง โดยมุขด้านหลังกันเป็นอีก 1 ห้องโดยเชื่อมด้วยโถงตรงกลาง ห้องปีกซ้ายและขวาสามารถเปิดประตูออกที่ระเบียงที่ชานาบ แนวอาคารทั้ง 2 ฝั่ง สันนิษฐานว่าแรกเริ่มมีเพียงบันไดภายนอกบริเวณชานด้านหลังเพียงตัวเดียวที่สามารถปิดทางขึ้น ด้านบนไม้ด้วยแผ่นไม้ ส่วนบันไดในตัวบ้านสร้างขึ้นในภายหลังเนื่องจากปรากฏร่องรอยการสร้างบันไดไปทับกับหน้าต่าง บริเวณด้านหน้า ในเรือนครัวปรากฏเตาก่ออิฐอาบปูนแบบจีน มีบ่อเก็บน้ำขนาดเล็กเพื่อใช้งานในครัว และมีรางน้ำรอบตัว บ้านที่ต่อเข้ามายังพื้นที่ลานเพื่อนำน้ำที่เหลือใช้ไปรดน้ำแปลงผักบริเวณรอบบ้านได้

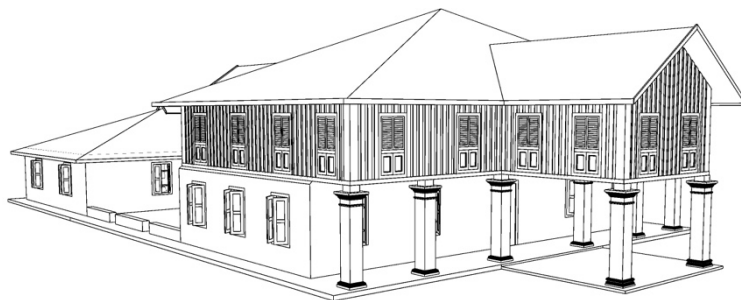

ภาพที่ 4 บ้านพระยารัชฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี จังหวัดตรัง

เป็นอาคารโครงสร้างไม้ 2 ชั้น หลังคาโครงสร้างไม้ทรงปั้นหยา มีมุขจั่วด้านหน้าและด้านหลังวิ่งชนกับหลังคาหลัก ผนังภายนอกเป็นไม้ตีตามตั้งทับแนว ผนังภายในเป็นผนังตีตามตั้ง ด้านบนทำเป็นช่องลมช่วยให้อากาศภายในหมุนเวียน ฝ้าเพดานไม้ตีตามแนวองศาหลังคา บานหน้าต่างเป็นบานเกล็ดไม้เปิดปิดได้โดยด้ามไม้ลูกกรงเหล็กแบบจีน เพื่อกันขโมย บานประตูเป็นบานไม้ลายลูกฟักโดยมีช่องลมด้านบนทั้งประตูภายในและภายนอก บริเวณระเบียงชั้น 2 มีแผงบานเกล็ด ราวกันตกไม้ทำลวดลายเรขาคณิต

บ้านพระบูรพทิศอาทร จังหวัดระนอง

ไม่ปรากฏหลักฐานปีสร้าง อาคารสามารถแบ่งได้เป็น 2 ส่วนคืออาคารหลัก และเรือนคร้วขนาดใหญ่ ฝั่งเป็นรูปตัว I ฝั่งอาคารหลักมีมุขหน้าเป็นอาคาร 5 ช่วงเสา ถูกแบ่งออกเป็น 3 ห้อง เป็นโถงที่ขนานข้างด้วยห้องทั้ง 2 ฝั่ง ปัจจุบันห้องฝั่งตะวันตกเฉียงใต้ถูกแบ่งเป็นห้องน้ำที่ต่อเติมเข้ามาในภายหลัง ถัดเข้ามาเป็นโถงรับแขกและบันได ในบ้านพระบูรพทิศอาทรนั้นใช้อาคารหลักยาวเชื่อมต่อกับเรือนคร้วด้านหลังแทนการใช้ทางเดินเชื่อมเพื่อเพิ่มการใช้งานห้องได้อีกหนึ่งห้อง ลาน (ฉิมแจ้) จึงถูกแบ่งออกเป็น 2 ฝั่งและมีบ่อน้ำระหว่างอาคารหลักและเรือนคร้ว จึงสามารถใช้งานได้ทั้ง 2 ฝั่ง พื้นที่ชั้น 2 แบ่งออกเป็น 3 ห้องที่เชื่อมต่อกันด้วยโถง อาคารหลังนี้ไม่มีระเบียงภายนอกแต่ใช้วิธีเปิดช่องเปิดเพื่อให้ระบายอากาศแทน เรือนคร้ววางขวางหน้าแกนอาคารหลัก รอบเรือนคร้วมีรางน้ำเป็นรูปตัว L ตามทิศตะวันออกเฉียงใต้และตะวันตกเฉียงใต้ ยาวถึงลาน (ฉิมแจ้) ฝั่งตะวันตกเฉียงใต้

ภาพที่ 5 บ้านพระบูรพทิศอาทร จังหวัดระนอง

เป็นอาคารครึ่งก่ออิฐครึ่งไม้ ฐานอาคารถูกยกขึ้นมาประมาณ 20 เซนติเมตร ผนังชั้นล่างเป็นการก่ออิฐฉาบปูนหนา 30 ซม. โดยผนังภายนอกใช้หินธรรมชาติประดับผนังด้านล่างสูงขึ้นมา 30 เซนติเมตร หน้าต่างเป็นบานคู่ไม้ที่มี

ลูกทรงด้านใน และประตูเป็นบานเปิดไม้ พื้นชั้นล่างปูด้วยวัสดุกระเบื้องหน้าวัว มีมุขยื่นด้านหน้ามีเสารับชั้น 2 ผนังบริเวณชั้น 2 ยังคงใช้ผนังไม้ตีตามตั่งมีช่องลมด้านบนกันห้อง หน้าต่างบริเวณชั้น 2 เปิดได้เป็น 2 ช่วงยาวถึงพื้นโดยมีราวกันตกอยู่ที่ครึ่งล่าง บานบนเป็นบานเกล็ดสามารถเปิดปิดได้ หลังคาของอาคารนั้นใช้โครงสร้างไม้มุงกระเบื้องกาบกล้วยดินเผาแบบจีน

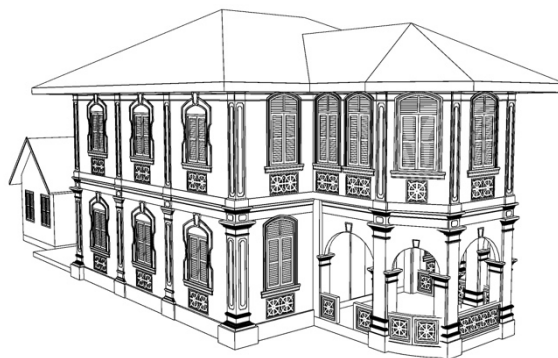
รูปแบบที่ 3

บ้านพักอาศัยในรูปแบบที่ 3 นั้นสร้างในช่วงระบบมณฑลเทศาภิบาลของตระกูล ณ ระนอง ตรงกับช่วงบ้านแบบคฤหาสน์ที่ถูกเรียกว่า อังหม้อหลาว ได้รับความนิยมในหัวเมืองใต้ฝั่งตะวันตก มักเป็นอาคารก่ออิฐถือปูน 2 ชั้น ยังคงลักษณะมีมุขหน้าสำหรับการนำรถยนต์เทียบจอด ในช่วงนี้มีการเริ่มใช้ลูกเล่นในรูปแบบสถาปัตยกรรมมากขึ้น เช่น การทำมุขด้านหน้าเป็นโค้งขนาดใหญ่ของบ้านหงส์หยก จังหวัดภูเก็ต การก่อผนังอาคารเป็นแปดเหลี่ยมของบ้านหลวงอำนาจนราธิราช จังหวัดภูเก็ต นอกจากนี้ยังมีการประดับตกแต่งอาคารใช้ลวดลาย ปูนปั้นบนกรอบประตู หน้าต่าง และบนผนังภายนอก(สุภาวดี จริญญา,2555:1) ความหรูหราตามฐานะของเจ้าของบ้าน และเริ่มนำวัสดุชนิดใหม่เข้ามาใช้ เช่น กระเบื้องลายเรขาคณิต กระเบื้องหินอ่อน เป็นต้น

ภาพที่ 6 บ้านหลวงอำนาจนราธิราช จังหวัดภูเก็ต

จากการสำรวจพบบ้านของตระกูล ณ ระนองในช่วงระบบมณฑลเทศาภิบาล 1 หลังคือ บ้านของค้อยู่หงี (พระยาดำรงสุจริตมหิศรภักดี) ผู้ว่าราชการเมืองระนองคนที่ 3 ของตระกูล ณ ระนอง ถือว่าเป็นสมาชิกคนสำคัญของตระกูลในช่วงเวลานั้น โดยสันนิษฐานว่าบ้านหลังนี้สร้างขึ้นหลังช่วงพ.ศ. 2460 ภายหลังจากเกษียณราชการ

ภาพที่ 7 บ้านอังหม้อหลาว จังหวัดภูเก็ต

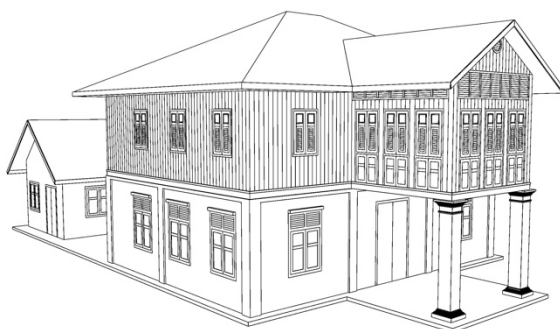
บ้านพระยาดำรงสุจริตมหิศรภักดี จังหวัดระนอง

ผังคล้ายกับบ้านในรูปแบบที่ 2 คือ การแบ่งพื้นที่การใช้งานเป็น 2 ส่วนคืออาคารหลักทางด้านหน้า และเรือนครัวที่ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกด้านหลัง มุขโถงทางเข้าด้านหน้าออกแบบเป็นมุขโค้งประดับด้วยซุ้มโค้ง และราวระเบียงก่ออิฐฉาบปูน ผนังอาคารก่ออิฐถือปูนหนา 30 ซม. ผนังภายนอกและหน้าต่างประดับด้วยปูนปั้นองค์ประกอบแบบตะวันตก

เนื่องจากปัจจุบันสภาพอาคารเหลือเพียงโครงอาคารเท่านั้น จึงสันนิษฐานว่าพื้นและโครงสร้างชั้น 2 เป็นไม้ แต่พบกระเบื้องหินอ่อนในพื้นที่คาดว่าใช้ปูบริเวณมุขหน้า หลังคาสันนิษฐานว่าเป็นโครงสร้างไม้ มุงด้วยกระเบื้องดินเผาปากกล้วย

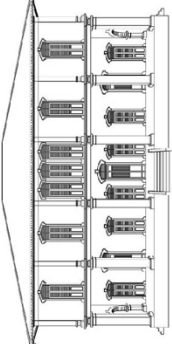

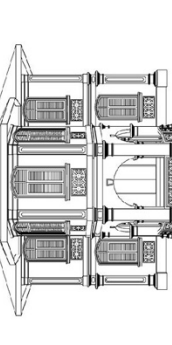

รูปแบบที่ 4

ในรูปแบบที่ 4 คือ บ้านช่วงหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ที่สร้างขึ้นในช่วงปีพ.ศ. 2475-2500 ซึ่งตระกูล ณ ระนองดำเนินมาถึงรุ่นที่ 4 ที่เป็นบ้านส่วนตัวของบุคคลธรรมดาที่ไม่มีบทบาททางการเมืองแล้ว พบมากในเมืองระนองโดยเป็นบ้านบังกะโลลักษณะเดียวกับบ้านตระกูล ณ ระนองรูปแบบที่ 2 มากกว่ารูปแบบที่ 3 แต่มีขนาดของอาคารที่เล็กลง มีความเป็นไปได้ว่าเนื่องจากงบประมาณที่จำกัดกว่าในช่วงก่อนหน้า แต่การวางผังยังคงลักษณะแบ่งเป็น 2 ส่วนโดยการวางเรือนคร้วต่อทางด้านหลังของอาคารหลัก อาคารในรูปแบบที่ 4 นั้นเป็นอาคารครึ่งก่ออิฐถือปูนครึ่งไม้ ผนังก่ออิฐบางลง เป็น 15 ซม. ยังคงใช้เสาก่ออิฐประดับปูนแบบตะวันตกรับมุขด้านหน้า รูปแบบประตู และหน้าต่างเป็นบ้านไม้ลักษณะภายนอกคล้ายคลึงกับบ้านในรูปแบบที่ 2 อย่างมาก ภายในอาคารผนังกันชื้นเป็นผนังไม้ตีตามตั้ง มีช่องลมไม้ด้านบนทั้งชั้น 1 และ 2 พื้นชั้นล่างเป็นคอนกรีตขัดมันที่พิมพ์เป็นลายเหมือนกระเบื้องหน้าวัว วัสดุมุงหลังคาที่มาเป็นกระเบื้องลอนแทนการมุงกระเบื้องดินเผาแล้วพื้นที่ อาคารในรูปแบบที่ 4 นั้นพบบ้านทายาทตระกูล ณ ระนองรุ่นที่ 4 ที่จังหวัดระนอง จำนวน 3 หลัง

ภาพที่ 8 บ้านพระศรีโลหภูมิพิทักษ์ จังหวัดระนอง

ตารางที่ 1 สรุปรูปแบบบ้านตระกูล ณ ระนอง

	รูปแบบที่ 1	รูปแบบที่ 2	รูปแบบที่ 3	รูปแบบที่ 4
ลักษณะ				
ประเภทการใช้งาน	รับรองแขก	บ้านพักอาศัย	บ้านพักอาศัย	บ้านพักอาศัย
ฟังก์ชันอาคาร	<ul style="list-style-type: none"> - มีทางเดิน 5 พุต(หังอตก) - มีรางน้ำภายนอกอาคาร 	<ul style="list-style-type: none"> - พื้นที่การใช้งานอาคารแบ่งเป็น 2 ส่วน คืออาคารหลัก และเรือนครัว - มีมุขหน้าเพื่อจอดเทียบรถ - มีทางเดิน 5 พุต(หังอตก) - หรือเฉลี่ยบริเวณรอบอาคาร - มีรางน้ำบริเวณรอบอาคาร - มีลานเอนกประสงค์(จิมแจ) 	<ul style="list-style-type: none"> - พื้นที่การใช้งานอาคารแบ่งเป็น 2 ส่วน คืออาคารหลัก และเรือนครัว - มีมุขหน้า - มีลานเอนกประสงค์(จิมแจ) 	<ul style="list-style-type: none"> - พื้นที่การใช้งานอาคารแบ่งเป็น 2 ส่วน คืออาคารหลัก และเรือนครัว - มีมุขหน้าเพื่อจอดเทียบรถ - มีลานเอนกประสงค์(จิมแจ)
วัสดุการก่อสร้าง	<ul style="list-style-type: none"> ผนัง - ดินผสมกรวดทราย - โครงสร้างไม้ - อิฐฉาบปูน - ผนัง - กระเบื้องดินเผา และไม้ 	<ul style="list-style-type: none"> ผนัง - อิฐฉาบปูน - ไม้ - ผนัง - กระเบื้องดินเผา และไม้ 	<ul style="list-style-type: none"> ผนัง - อิฐฉาบปูน - ไม้ - ผนัง - ทินอ่อน และไม้ 	<ul style="list-style-type: none"> ผนัง - อิฐฉาบปูน - ไม้ - ผนัง - ซีเมนต์ขัดมัน และไม้
ช่องเปิดอาคาร	<ul style="list-style-type: none"> - บ้านหน้าต่างเป็นเปิดมียาวถึงพื้นแบ่งเป็น 2 ช่วง - ส่วนบนเป็นบานเกล็ด ส่วนล่างเป็นบานที่มีราวระเบียงอยู่ด้านใน - ชั้นล่างมีลูกกรงด้านใน - บานประตูเป็นบานเปิดไม้ - หน้าต่างและประตูมีปูนปั้นประดับ 	<ul style="list-style-type: none"> - บ้านหน้าต่างชั้นล่างเป็นบานเปิดมี ลูกกรงด้านใน - บ้านหน้าต่างชั้นบน แบ่งเป็น 2 ส่วน ส่วนบนเป็นบานเกล็ด ส่วนล่างเป็นบานที่มีราวระเบียงด้านใน - บานประตูเป็นบานเปิดไม้ 	<ul style="list-style-type: none"> - บ้านหน้าต่างชั้นล่างเป็นบานเปิดมี ลูกกรงด้านใน - บ้านหน้าต่างชั้นบน แบ่งเป็น 2 ส่วน ส่วนบนเป็นบานเกล็ด ส่วนล่างเป็นบานที่มีราวระเบียงด้านใน - หน้าต่างชั้นล่างมีแนวปูนปั้น - บานประตูเป็นบานเปิดไม้ 	<ul style="list-style-type: none"> - บ้านหน้าต่างชั้นล่างเป็นบานเปิดมี ลูกกรงด้านใน - บ้านหน้าต่างชั้นบน แบ่งเป็น 2 ส่วน ส่วนบนเป็นบานเกล็ด ส่วนล่างเป็นบานที่มีราวระเบียงด้านใน - หน้าต่างชั้นล่างมีแนวปูนปั้น - บานประตูเป็นบานเปิดไม้

บทสรุป

จากการศึกษารูปแบบสถาปัตยกรรมบ้านของตระกูล ณ ระนองในพื้นที่หัวเมืองใต้ฝั่งทะเลตะวันตก ได้แก่ จวนเจ้าเมืองระนอง อาคารรับรอง จังหวัดระนอง บ้านพระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี จังหวัดตรัง บ้านพระบูรพทิศอาทร จังหวัดระนอง บ้านพระยาดำรงสุจริตมหิศรภักดี จังหวัดระนอง บ้านทายาทรุ่นที่ 4 ของตระกูล ณ ระนอง จังหวัดระนอง โดยมีลักษณะทางสถาปัตยกรรมที่มีขนาดและความหรูหราแปรผันตรงกับสถานะทางการเมือง และฐานะทางการเงินของเจ้าของบ้านนั้นๆ โดยได้ผลการศึกษาว่า รูปแบบสถาปัตยกรรมบ้านของตระกูล ณ ระนองในช่วงแรกรูปแบบบ้านถูกสร้างจากความเคยชินของคนจีนที่เพิ่งเริ่มมาตั้งถิ่นฐานจึงอาศัยอยู่ในเรือนแถวรวมกันเป็นครอบครัว แต่จากหน้าที่การงานที่ทำให้ตระกูล ณ ระนองต้องสร้างอาคารที่แสดงถึงฐานะความมั่งคั่งของตระกูลโดยเริ่มจากการสร้างอาคารจวนเจ้าเมือง และเรือนรับรองที่นำรูปแบบสถาปัตยกรรมจากเกาะปีนังผสมผสานกับสถาปัตยกรรมจีนมาสร้างในจวนเจ้าเมืองสำหรับรับแขกสำคัญ ดังในคราวที่รัชกาลที่ 5 และรัชกาลที่ 6 เสด็จประพาสเมืองระนองได้เคยใช้รับรอง ซึ่งช่วงในการสร้างอาคาร 2 หลังนี้ถือได้ว่าสร้างในช่วงตระกูล ณ ระนองมีทั้งอำนาจและความมั่งคั่งในหัวเมืองใต้ของไทยจากการเป็นเจ้าของที่ผูกอาภรณ์ของเมืองระนองทั้งหมด จนกระทั่งเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงของบ้านที่อยู่อาศัยเป็นบ้านเดี่ยว โดยรับอิทธิพลจากรูปแบบมาจากบ้านเศรษฐีชาวเงินบนเกาะปีนัง คือบ้านในรูปแบบที่ 2

บ้านในรูปแบบที่ 2 เป็นแบบบังกะโล คือ บ้านพระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี ที่ใช้วัสดุเป็นไม้ทั้งหลัง และยังคงรูปแบบบ้านที่มีระเบียงรอบ และชานที่มุขหน้า ซึ่งเป็นรูปแบบของบ้านบังกะโลที่ชาวตะวันตกนิยมสร้างเมื่อเข้ามาสร้างบ้านในประเทศอาณานิคม แต่ผังบ้านยังคงเป็นการใช้งานแบบจีนโดยอาคารหลักและครัวขนาดลาน(ฉิมแจ้)บ้านไว้พัฒนาการถัดมาคือบ้านพระบูรพทิศอาทร โดยชั้นล่างเป็นการก่ออิฐถือปูน ชั้นบนเป็นโครงสร้างไม้ สิ่งที่ย้ายไปคือระเบียงรอบบ้านและชานด้านหน้าเป็นการขยายพื้นที่ปิดเต็มขนาดแทน และลาน(ฉิมแจ้)ถูกแบ่งออกเป็น 2 ผังจากการนำเรือนครัวมาต่อท้ายตัวบ้านและเชื่อมด้วย อาคาร 1 ห้อง สิ่งที่บ้าน 2 หลังนี้มีลักษณะพิเศษร่วมกันคือ รางน้ำรอบบ้านที่ไว้สำหรับการชกน้ำไปใช้ตามตำแหน่งต่างๆรอบบ้านที่มีความหมายเกี่ยวกับสรวงจุ้ยของเงิน และในช่วงระบบมณฑลเทศาภิบาลพบบ้านตระกูล ณ ระนองที่หัวเมืองใต้เป็นจำนวนน้อย คือบ้านพระยาดำรงสุจริตมหิศรภักดีเพียงหลังเดียวเท่านั้น ตรงกันข้ามกับบ้านของตระกูล ณ ระนองที่เกาะปีนังที่นิยมสร้างบ้านแบบคฤหาสน์จำนวนหลายหลัง โดยในช่วงการปกครองหัวเมืองแบบมณฑลเทศาภิบาลนั้นธุรกิจในการส่งออกและเดินเรือของบริษัทโกหงวนที่เกาะปีนังมีความรุ่งเรืองมากจึงมีบ้านอย่างหรูหราให้สมกับการประสบความสำเร็จทางธุรกิจบนเกาะปีนัง จนกระทั่งในช่วงหลังจากการเปลี่ยนแปลงการปกครองพ.ศ. 2475 บ้านตระกูล ณ ระนองในหัวเมืองใต้ฝั่งทะเลตะวันตก เป็นการนำรูปแบบบ้านบังกะโลในช่วงก่อนหน้าทั้งรูปแบบและผังมาเป็นแบบในการสร้างบ้านต่อมา โดยลดขนาดลงจากฐานที่กระจายส่วนกันแล้ว

พัฒนาการของบ้านตระกูล ณ ระนองทำให้เห็นถึงสถานการณ์ของตระกูลตั้งแต่การเริ่มเข้ามารับตำแหน่งขุนนางเป็นเจ้าเมืองของหัวเมืองใต้ในช่วงการปกครองแบบระบบเมฆาเมืองกับบ้านรูปแบบที่ 1 ที่รับมาจากการรับผลประโยชน์ของการเป็นเจ้าเมือง ต่อมาได้กระจายทายาทเข้าปกครองเมืองอื่นๆ และเข้าไปตั้งบ้านพักอาศัยในเมืองนั้นๆ ในบ้านรูปแบบที่ 2 โดยทายาทตระกูล ณ ระนองได้เข้าไปผูกขาดภาษีในเมืองที่เข้าไปปกครอง จนกระทั่งบทบาทขุนนางนี้ถูกลดลงจากสถานการณ์ทางการเมืองในช่วงรัชกาลที่ 5 ที่เปลี่ยนเป็นระบบมณฑลเทศาภิบาล ที่ทำให้การรับผลประโยชน์ของการดำรงตำแหน่งผู้ว่าราชการเมืองถูกตัดไป เป็นการรับเงินเดือนราชการแทน ทำให้ฐานะของทายาทตระกูล ณ ระนองที่เริ่มเป็นครอบครัวขนาดใหญ่เกิดความแตกต่างกัน บ้านในรูปแบบที่ 3 จึงมีจำนวนน้อย และสิ้นสุดการรับตำแหน่งผู้นำในหัวเมืองใต้ ในปีพ.ศ. 2468 แต่รูปแบบสถาปัตยกรรมในอดีตยังคงส่งต่อไปยังทายาทรุ่นที่ 4 ที่นำรูปแบบบ้านในรูปแบบที่ 2 สร้างเป็นบ้านพักอาศัยโดยมีวัสดุการก่อสร้าง และขนาดอาคารที่เปลี่ยนแปลงไปตามฐานะและเทคนิคการก่อสร้างสมัยใหม่

บรรณานุกรม

- โกศล แต่งอุทัย. (บรรณานุกรม). (2563). **อ้งหม้อเหลา บ้านเก่าเล่าแก่ภูเก็ต**. ภูเก็ต:มูลนิธิเมืองเก่าภูเก็ต.
- ขวัญจิต ศศิวงศาโรจน์.(2543). **สารานุกรมกลุ่มชาติพันธุ์ยกเก็ย**. นครปฐม:สพธรรมมิก จำกัด.
- มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์. (2542). **สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคใต้, เล่ม 6 ตองแห่ง: พีช-ทะเลสองห้อง** กรุงเทพฯ: มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.
- สมชาติ จิงสิริอารักษ์. (2553). **สถาปัตยกรรมแบบตะวันตกในสยามสมัยรัชกาลที่ 4 - พ.ศ.2480**. กรุงเทพฯ: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ. (2502). **ประชุมพงศาวดารภาคที่ 50 เรื่อง ตำนานเมืองระนอง**.กรุงเทพฯ: ไทยแบบเรียน(แผนกการพิมพ์).
- สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ. (2563). **สาส์นสมเด็จพระ เล่น 2**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ต้นฉบับ.
- สุริวงค์ พงศ์ไพบุลย์, ดิลก วุฒิพาณิชย์, และประสิทธิ์ ชินการณ. (2544). **จันทักษิณ : วิถีและพลัง**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- สุภาวดี จริงจิตร. (2555). “แนวคิดในการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมอ้งหม้อหลาวในภูเก็ต” วิทยานิพนธ์ปริญญาสถาปัตยกรรม ศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุวรรณี ณ ระนอง. (บรรณาธิการ). (2546) **ที่ระลึก อนุสาวรีย์ พระยาดำรงสุจริตมหิศรภักดี (คอซู้เจียง) เจ้าเมืองระนอง ต้นสกุล ณ ระนอง**. กรุงเทพฯ:มปท.
- อุษณีย์ ฉวีกุลรัตน์. (2529). “ระบบเหมามาเมืองในหัวเมืองฝ่ายทะเลตะวันตก” วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศิลปากร.